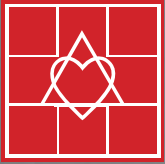

Jaargang 135 • September 2019 • nr 2910

De Oud-Katholiek

Tijdschrift voor De Oud-Katholieke Kerk van Nederland

ALLEEN

INHOUD

Thema

4 Eenzaamheid onder jongeren beter op de kaart

Michael van den Bergh

8 Alleen en toch niet

Marieke Ridder interviewt Leen Wijker

12 Een pilletje tegen de eenzaamheid

Age Kramer

14 Thuiskomen in de warmte van Gods aanwezigheid

Jan van der Steen interviewt Koos Smits

17 Eenzaamheid in een werkzaam licht

Ton Jorna

En verder

3 Column

Pauline Weseman

7 Het dak eraf zingen

Redactie

20 Er was eens... Het verplichte celibaat

Robert Frede

22 En dan nog dit

23 Service

24 De Achterkant

Rainer Maria Rilke

REDACTIONEEL

Alleen zijn – voor velen is dat een dagelijkse ervaring. In dit nummer belichten we het van verschillende kanten. In de christelijke traditie was een leven in eenzaamheid en afzondering vanaf de vroegste tijd een gekoesterd ideaal. De gelovige diende zich afzijdig te houden van al te wereldse dingen, dus was het vaak beter als zij of hij voor een leven in eenzaamheid koos. Alleen met God maar dan natuurlijk ook met alle verleidingen en pijn die dat met zich mee kan brengen.

Tegenwoordig is échte, niet zelfgekozen eenzaamheid een groot maatschappelijk probleem waar eigenlijk maar moeilijk over gesproken kan worden. Er wordt naar een goede manier en taal gezocht om dit groeiende probleem te onderzoeken en bestrijden.

In dit nummer kijken wij met de ogen van de psycholoog en de wijsgeer en hebben we oog voor jongeren. Eenzaamheid is namelijk niet enkel een zaak waar ouderen mee te maken hebben zoals vaak gedacht wordt.

Er is ook zelfgekozen alleen zijn: In een interview met de rooms-katholieke pastoor Koos Smits gaat het over het klassieke celibaat dat in de kerk een lange traditie heeft. Ook de oud-katholieke kerk heeft deze traditie zeer lang normatief gesteld en pas betrekkelijk laat voor een andere week gekozen zoals u in de rubriek “Er was eens” kunt lezen.

Leen Wijker blikt terug op zijn pelgrimage naar Santiago de Compostela waarbij hij ervoor bewust koos zich los te maken van de dingen en mensen die hem aan zijn dagelijks werk en leven bonden. Zeer verschillende invalshoeken voor een complex thema.

In de kerk zijn we vaak niet met heel veel mensen maar ook zeker nooit alleen. En de oud-katholiek blijkt dit samenzijn graag zingend door te brengen. Daarvan getuigt het respons op onze enquête naar uw favoriete kerklied.

De redactie wenst u veel leesplezier bij deze uitgave rondom een veelkleurig thema!

COLUMN

Pauline Weseman

Gedragen

Boven mijn tafel hangt een replica van het kleurrijke, enorme schilderij *Faun og Nymfe* van de Deense kunstenaar Edvard Weie. Een man draagt met een zekere vastberadenheid een vrouw, die zich van harte overgeeft, naar de einder. Het origineel hangt in het Kopenhaagse SMK, Statens Museum for Kunst. Ik zat in een van mijn moeilijkste periodes en heb drie kwartier voor dat werk zitten huilen. Huilen om de vrouw, die zich niet meer gedragen voelde sinds het overlijden van haar man, en de relaties daarna die maar niet lukten. Wat wilde ik ook zo gedragen worden, maar het voelde of de bodem weg was. Ik was alleen. Een reis begon waarin ik leerde dat er altijd een bodem is, zonder nog te weten wie of wat dat is. Je zakt er namelijk niet doorheen, al denk je dat. Je wordt de volgende ochtend gewoon weer wakker en bent er nog. Soms was dat mijn enige zekerheid die dag, maar het bleek het startpunt om vertrouwen in het leven op te bouwen, vooral in mijzelf. Nu, twee jaar later, als ik naar dat schilderij kijk, besef ik dat ik ook de man kan zijn, die mijzelf kan dragen.

Maar ik leerde nog iets anders. Jezelf dragen blijkt relatief makkelijk. Het is de meest veilige, onafhankelijke weg. Het blijkt alleen niet realistisch, je hebt anderen nodig. Veel moeilijker was te leren soms iemand te vragen je te dragen. Toegeven dat je het niet alleen kunt, vragen of je even mag leunen, het even niet hoeft te weten. En onder dat alles een God te voelen, die je nooit laat vallen, want mensen blijven immers mensen. Ik leer daarin veel van Brené Brown, onder andere dat kracht zich juist in kwetsbaarheid toont. Christelijke meditatie, naar het gedichtengoed van de benedictijner monnik John Main, helpt me daarbij. Je mediteert bij elke ademhaling op een gebedswoord waarnaar je terugkeert als gedachten je afleiden en dat je terugbrengt bij je innerlijke kern, waar ook God is. Mijn gebedswoord is ‘amen’, het zij zo. Voor mij betekent het mogen zijn zoals ik ben. Zonder oordeel, met mildheid en compassie kijken, zoals God mij ziet. En zo laat ik mij tweemaal daags twintig minuten achterovervallen in de oerbron. Vergelijk het met in een groot warm bad dobberen, op je rug, de armen wijd. Het heeft me na een jaar zo verrijkt, dat ik een meditatiegroep in Utrecht ben gestart. We doen niks anders dan gewoon zijn, bij jezelf, en daarmee bij God. Thuiskomen. Niet als man of vrouw, maar als heel mens.

Eenzaamheid onder jongeren moet beter op de kaart

Negatieve gevolgen vaak onderschat

Als er gesproken wordt over eenzaamheid, ligt de focus vaak op senioren, terwijl eenzaamheid voorkomt onder mensen van alle leeftijden, dus ook onder jongeren. Maar hoe weten we of jongeren eenzaam zijn of het gevoel hebben er niet bij te horen? En als jongeren uit onze parochies zich alleen voelen, wat kunnen wij daar dan aan doen?

Michael van den Bergh

Het thema eenzaamheid lijkt zich vaak te concentreren op senioren. Eind 2013 werd Nederland opgeschrikt door een bericht dat in Rotterdam-West een bejaarde vrouw tien jaar lang dood in haar huis had gelegen. De media kwamen erop af en de Evangelische Omroep stond zelfs voor de deur van de dichtstbijzijnde kerk om een reportage te maken over eenzame ouderen. Het thema is sindsdien niet meer weg te denken uit de media. Je ziet en leest veel over de noodzaak om eenzaamheid onder senioren aan te pakken. Je kunt tal van initiatieven vinden die zulke eenzaamheid moeten tegengaan. Zo zijn er kletskaas's bij de supermarkt en gaan welzijnswerkers massaal de wijk in of vriendelijk ogende robots komen ouderen gezelschap bieden. Toch is intussen duidelijk geworden dat eenzaamheid niet een probleem van één specifieke doelgroep is. Mensen van alle leeftijden lijden onder eenzaamheid. Zoals de groep millennials.

Eenzaamheid onderzocht

Uit een onderzoek van *King's College London* uit april 2018 over eenzaamheid onder Engelse jongeren van 16 tot 24 jaar blijkt dat van de ruim 2.100 ondervraagde jongeren 7 procent gevoelens van eenzaamheid ervaart en tot één derde

van de jongeren vriendschap en gezelschap mist of zich alleen gelaten voelt. Het KRO-NCRV-programma *Brandpunt+* publiceerde in september vorig jaar een soortgelijk onderzoek. Van de ruim 800 bevraagde jongeren tussen de 13 en 20 voelde bijna de helft, 46%, zich soms of vaak eenzaam. Beide onderzoeken laten het beeld zien dat de gevolgen van eenzaamheid ernstig zijn. Eenzaamheid is even schadelijk voor de gezondheid als het roken van vijftien sigaretten per dag en is schadelijker dan obesitas. Vaak wordt gedacht dat eenzaamheid een gevolg is van isolement. Bijvoorbeeld doordat mensen weinig aansluiting hebben met hun omgeving en daardoor dus ongewild alleen zijn. Emeritus hoogleraar van de Universiteit Leiden Jan van der Ploeg ziet verschillende oorzaken van eenzaamheid onder jongeren: "Eenzaamheid kan ontstaan omdat de jongere voortdurend wordt afgewezen of gepest, te veel onder stress staat omdat de ouders te veeleisend zijn, of geen steun van zijn/haar ouders krijgt op momenten dat jongeren dat nodig hebben (bij verdriet, teleurstelling, afwijzing).

"Bijna de helft van de jongeren voelt zich soms of vaak eenzaam."

Ook jongeren die van nature erg verlegen zijn of juist erg onbeheerst kunnen door hun gedrag in een isolement raken en eenzaam worden." Volgens Marlies Maes, onderzoeker aan de KU Leuven, is ongewild alleen zijn niet het enige dat speelt: "Eenzaamheid is iets missen in sociale relaties. Eenzaamheid ontstaat als er een verschil is tussen de sociale relaties die je hebt en die je graag zou willen hebben. Jongeren hebben objectief gezien veel mensen om zich heen, maar ook dan kan eenzaamheid spelen, omdat het een subjectieve ervaring is." Wie dacht dat alle jongeren fijn in hun *peer group*

rondhangen, heeft het mis. De klas, het turnteam en de jongeren uit de buurt kunnen niet altijd bieden waar jongeren behoefte aan hebben: een veilige plek waar je jezelf kunt zijn en openlijk kunt spreken over wat je bezighoudt. Ook de digitale wereld van WhatsApp tot games lijken niet altijd in die behoefte te kunnen voorzien. "De digitalisering van onze samenleving kan eenzaamheid verder in de hand werken als jongeren zich verliezen in eindeloos gamen, maar het biedt ook mogelijkheden, zoals contacten leggen en vrienden maken via Facebook", vindt Van der Ploeg. Tony van Rooij van het Trimbos-instituut ziet ook voordelen. "Bij games leggen jongeren snel contact met andere jongeren en is er een plek om met elkaar in gesprek te gaan. Bij games met een audioverbinding ontstaan soms bijzondere momenten, jongeren leven met elkaar mee. Soms ontstaan er ook contacten buiten de games." Ook Marlies Maes erkent dat digitalisering van waarde is, mits de middelen op een juiste manier gebruikt worden: "Er moet wel een overlap zijn tussen de offline en de onlinewereld. Je moet uitkijken dat de offlinewereld niet buiten spel gezet wordt en dat mensen zich daaruit terugtrekken."

Langdurige eenzaamheid

Je vraagt je af hoe het kan dat jongeren dan toch eenzaam zijn of zich alleen voelen en of die eenzaamheid voor alle jongeren hetzelfde is. "Er zijn eigenlijk twee types van eenzaamheid: tijdelijke en langdurige. Tijdelijke eenzaamheid gaat samen met veranderingen op sociaal gebied, bijvoorbeeld een verhuizing. Langdurige eenzaamheid kan beginnen als tijdelijke eenzaamheid, waar mensen niet meer uit lijken te kunnen komen. Er zijn onderzoekers die dit wijten aan cognitieve factoren, zoals eigen denkbeelden", aldus Maes. Het zelfbeeld van jongeren blijkt van grote invloed te zijn en hen vast te houden in een negatieve spiraal. Maes: "In een onderzoek naar inclusie en exclusie werden jongeren met langdurige eenzaamheid en jongeren die niet eenzaam zijn vergeleken. Hieruit bleek dat de langdurig eenzame jongeren die niet uitgenodigd

waren voor een feestje, de afwijzing binnen zichzelf zochten, omdat ze bijvoorbeeld niet 'leuk genoeg' zouden zijn."

Landelijke aanpak
In november vorig jaar werd een motie van D66 en PvdA tegen eenzaamheid onder jongeren met een ruime meerderheid aangenomen in de Tweede Kamer. De motie vraagt om een projectmatige aanpak, net zoals voor ouderen het actieprogramma *Eén tegen eenzaamheid* dat doet. Voor de 75-plussers heeft het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport maar liefst 34 miljoen euro uitgetrokken. Voor een soortgelijk jongerenprogramma wordt vooralsnog geen geld uitgetrokken, hoezeer het voor de Tweede Kamer duidelijk is dat de negatieve gevolgen van eenzaamheid die jongeren ervaren, moeten worden tegengaan. Denk daarbij aan een laag zelfbeeld, slaapproblemen, depressies en verslavingen. Zulke gevolgen leiden soms tot opname in het moeizaam jeugdzorgtraject.

Zelf aan de slag tegen eenzaamheid?
Wanneer we zelf eenzaamheid willen signaleren, lijkt dit erg lastig te zijn. Van jongeren die aansluiting missen, kunnen we ons voorstellen dat ze zich alleen voelen, maar van jongeren die 'prima' lijken te functioneren in hun omgeving, is het moeilijk signalen op te vangen. "Andere mensen blijken weinig in staat om te zien of iemand echt eenzaam is", vertelt Marlies Maes. Het thema bespreekbaar maken en het gesprek aangaan met jongeren lijkt de enige manier om erachter te komen of jongeren zich alleen voelen. Hoewel de plannen van het kabinet nog ongewis zijn, kunnen we wel bedenken hoe een dergelijk actieprogramma voor jongeren eruit kan komen te zien. Bij senioren lijkt de oplossing veelal te liggen in het samenbrengen van ouderen, maar helpt dat eigenlijk wel? Maes: "De interventies die worden ontwikkeld, waarbij mensen [ouderen] bij elkaar worden gebracht, zijn wel behulpzaam maar niet effectief genoeg. Mensen komen wel met elkaar in contact, maar de contacten zijn niet per definitie betekenis-

vol." En het is waar: wanneer we dit op ons zelf zouden toepassen, blijkt dat we op een feestje ook niet altijd met iedereen een klik hebben, laat staan direct de avond vullen met kwalitatieve gesprekken. Dat hoeven we dus ook niet te verwachten van jongeren. Als er interventies gepleegd worden bij langdurig eenzame jongeren, zouden die dan digitaal kunnen zijn? We kunnen ons er misschien weinig bij voorstellen hoe dat eruit ziet. Toch wordt 'serious gaming' (een game waarin situaties uit de werkelijkheid gesimuleerd worden) nu al gebruikt: "Op sommige scholen lopen projecten met serious gaming om depressie onder jongeren bespreekbaar te maken. Het zou ook kunnen helpen om sociale vaardigheden te trainen", zegt Tony van Rooij. Gaming kan als hulpmiddel dienen waardoor jongeren social skills kunnen ontwikkelen.

De kerk aan het werk zetten
Zoals hierboven duidelijk wordt is signaleren van eenzaamheid onder jongeren niet eenvoudig. Maar wat kunnen kerken dan wel doen? Een groep jongeren alleen maar bij elkaar brengen voor een middagje gezelligheid lijkt niet direct een structurele bijdrage te leveren aan het tegengaan van eenzaamheid. Zulke bijeenkomsten kunnen echter wél een plek zijn waar het thema bespreekbaar gemaakt wordt onder jongeren en van waaruit het gesprek met jongeren die zich eenzaam voelen verder kan gaan, bijvoorbeeld in de vorm van (groeps)pastoraat. Het stimuleren van een positief zelfbeeld onder jongeren kan hierbij centraal staan. Daarnaast is het voor hen die werkzaam zijn in het pastoraat en de catechese belangrijk om op de hoogte te zijn van de sociale kaart van de plaats waar hun kerk staat. Vragen die je hierbij kunt stellen zijn:

- Welke initiatieven zijn er nu al door de gemeente en door welzijnswerkers genomen om eenzaamheid onder jongeren aan te pakken?
- Waar kunnen we terecht met vragen?
- In welk overleg kunnen we als kerk meepraten over dit onderwerp?
- Naar welke professionals kunnen we jongeren doorverwijzen als dat nodig is?

Bij de uitvaart in augustus 2014 van monseigneur Teun Horstman, bisschop van Haarlem van 1987 tot 1994, herinner ik me een stukje uit het verhaal van zijn leven verteld door een van zijn zonen. Het gaat over de liefde van Teun voor zijn vrouw: "Lies, nu we samen verder gaan in het leven, wil ik je voor de duidelijkheid wel vertellen, dat de kerk op de eerste plaats komt, jij op de tweede plaats en de kinderen op de derde plaats". Dochter Annelies bevestigt dit: "Ja, zo is het gegaan. Zo heeft hij geleefd en gewerkt en voor zijn vrouw en kinderen gezorgd. In zijn laatste jaren werd het contact met de kerk bij de start van de computer tot zijn verdriet minder".

Jan van der Steen

Kerken kunnen een brug vormen naar de juiste hulpverlening voor jongeren en hun stem gebruiken om een thema als eenzame jongeren onder de aandacht te brengen in en buiten de geloofsgemeenschap. Overigens zou het daar niet alleen bij moeten blijven. Natuurlijk is het belangrijk dat parochies eenzame jongeren als thema op de agenda van hun bestuursvergadering zetten en dat er wordt gesproken over de plek van deze jongeren in de parochie. Nog beter is het als we een stap verder gaan en het aandurven om *out of the box* te denken, door maar eens te beginnen om eenzaamheid niet te stigmatiseren en vooroordelen over jongeren en hun digitale wereld achterwege te laten. Dan zouden we met elkaar kunnen gaan zoeken naar nieuwe manieren om er als geloofsgemeenschap voor jongeren te zijn en ze op een nieuwe manier een plek kunnen aanbieden om zichzelf te kunnen zijn, daarbij juist gebruikmakend van de mogelijkheden die de digitale samenleving biedt. ■

Het dak eraf zingen

Het favoriete lied van oud-katholiek Nederland

In het vorige nummer van De Oud-Katholiek, dat geheel gewijd was aan kerkmuziek, heeft de redactie de lezers gevraagd om hun favoriete kerklied in te sturen. Het lied moest afkomstig zijn uit het Oud-Katholiek Gezangboek en het liefst vergezeld gaan van een toelichting. Want waarom is een lied 'geliefd', een 'klassieker' of juist helemaal 'uitgezongen'?

U heeft goed gereageerd en het was dan ook verrassend om te lezen welke motivaties meegestuurd werden. Een lied kan *met een levensgebeurtenis verbonden* zijn die in de kerk werd gevierd: het is gezongen bij "de doop van mijn kind", op "onze trouwdag"; of moet nog gezongen gaan worden, omdat iemand het graag wil laten klinken bij zijn of haar uitvaart. Gezangen raken aan het leven zelf en overstijgen de kerkmuren: na het zingen van het lied bij dat ene moment in die kerk daar en daar, wordt het nog jaren daarna gememoreerd in het dagelijks leven, als het zomaar in het geheugen springt.

Een heel andere reden om een lied op te geven is de *melodie* die aanspreekt. Harmonische klanken, het ritme, of de rust die een melodie met zich meebrengt. Het kan een kwestie van smaak zijn. Met een gezangboek uit 1990 kunnen we met

zekerheid stellen dat alle melodieën die erin voorkomen niet later gecomponeerd zijn dan de jaren 80. Sommige van de inzenders geven aan ook nieuwere melodieën te waarderen, hoewel ze nog ontbreken in 'ons blauwe boek'. Over het algemeen hebben de inzenders liederen opgegeven waarvan de melodieën gecomponeerd zijn tussen 1850 en 1950, die goed vertegenwoordigd zijn in het gezangboek. Het gaat hierbij niet alleen om liederen van eigen bodem, maar ook uit het Engels taalgebied.

Poëtische taal – in tegenstelling tot rijmelarij van likmevestje – kan een grote trigger zijn om een lied als favoriet te zien. Lieder kunnen met hun beeldtaal het hart en het hoofd op hol brengen. Frases uit zulke liederen klinken dan ook vaak nog in je hoofd als je op zondag na de viering koffie staat te drinken of als je op maandag weer op de fiets naar je werk zit. Bijvoorbeeld "Schenk uw brood aan de geboeiden, / schenk uw troost aan de vermoeiden" (Oosterhuis, 611) of "Uw liefde is een groot geheim, / zij vraagt geheel mijn hart en ziel." (Barnard, 632).

Augustinus, de kerkvader met het *hart in de hand*, zegt: 'Qui bene cantat bis orat', wat wil zeggen: 'Goed zingen is dubbel bidden.' Het mag wel duidelijk zijn dat oud-katholieken dit gebod *ter harte nemen*. Want van Den Helder tot Eindhoven en

van Middelburg tot Groningen, welke parochiekerk je ook bezoekt: gezongen wordt er, "het dak eraf!". Of het allemaal 'goed' zingen is, dat mag Sint-Augustinus natuurlijk beoordelen. Het is in ieder geval duidelijk dat kerkmuziek gekoesterd wordt, dat blijkt uit uw inzendingen.

Eén lied sprong er bij de inzendingen uit, dat we zonder twijfel tot de meest favoriete liederen kunnen rekenen. We willen hier graag de eerste strofe met u delen.

Gezang 811

Wees mijn gids, o grote Heiland, in dit onherbergzaam land.

Ik ben zwak, maar Gij zijt machtig,

leid mij voort met vaste hand.

Brood des hemels, brood des hemels,

sterk mijn hart, houd mij in stand,

sterk mijn hart, houd mij in stand.

Muziek: John Hughes (1873-1932), tekst: William Williams (1717-1791), Nederlandse bewerking: Willem Barnard (1920-2010) ■

Marieke Ridder

Alleen en toch niet

Reflecties op een pelgrims tocht

Op 18 april 2010 ontving Leen Wijker, dit keer niet in priesterboord maar in outdoor-kleding, geroerd de pelgrimszegen van zijn collega en leermeester Jan Visser. Hij zou voor vier maanden radicaal afscheid nemen van zijn parochie. Ik was erbij als parochiaan en mag hem er nu, in de pastorie van Den Haag, over spreken. Ik hoef nauwelijks vragen te stellen. Leen Wijker vertelt zo graag, dat zijn eigen gevulde koek onaangeroerd op het schoteltje blijft liggen in ons gesprek.

Loslaten en meenemen
Het ritueel van de zegen was nodig om te kunnen loslaten. Als priester voelde je je vierentwintig uur per dag getrouwd met je parochie. En dan ga je ineens weg.

Leen Wijker: "Hoe gehecht ik ook aan de parochie was, ik wilde alle lijnen doorsnijden. Ik wilde zelfs niet horen over gestorven parochianen of anderen, buiten de intiemste kring van familie om. Ook wanneer de bisschop zou komen te overlijden, wilde ik niet geïnformeerd worden. Ik onderhield uitsluitend en beperkt sms-contact met mijn zus. De opgave van pelgrimeren is immers om los te komen van je oude leven. De lange duur van de tocht maakte dat ook mogelijk. Pelgrimeren werd voor mij een accu om mij op te laden. Ik ging om te ervaren wat de tocht met mij zou doen. Ik ging ook in de hoop antwoord te vinden op een paar vragen: 'Hoe is mijn leven tot hiertoe gelopen? Beantwoord ik wel aan mijn roeping? Hoe sta ik in mijn ambt als priester?' Al pelgrimerend werd mijn roeping opnieuw bevestigd door de mensen die ik ontmoette en met wie ik in gesprek raakte. Je ziet mensen in hun vreugde en ook in hun verdriet en worsteling. Ik heb zoveel verhalen gehoord en zoveel gedeeld. Dat is prachtig om mee te maken."

Pelgrimeren
Wat deed je besluiten de tocht in je eentje te maken, op de eerste dagen na, waarin je samen op liep met Jan van der Steen?

"Ik zou aanvankelijk samen met Jan van der Steen de hele tocht maken, maar dat ging door omstandigheden niet door. Daar zag ik eerst erg tegenop", aldus Leen Wijker. Hij lacht om zijn achteraf verkeerde inschatting - ik was bang dat ik drie maanden niemand zou spreken!-, maar vervolgt dan in ernst: "Ik ben achteraf juist blij dat ik alleen ben gegaan. Daardoor was ik op mijzelf aangewezen. Dat was soms erg moeilijk, maar ook leerzaam. Alleen kom je eerder tot jezelf. Je kunt je emoties niet ontlopen maar je moet je ertoe verhouden. Een pelgrimage is 'ora et labora'. Je bent, naast bezinning, bezig met lopen en met 'bed, bad en brood.' De combinatie van mentaal en fysiek bezig zijn is heel goed. Het was een voorrecht om dat in volle concentratie te kunnen doen. Soms liep ik dagen samen met iemand die ik tegenkwam. Op andere momenten liep ik weg van iemand. Pelgrimeren is geen gezellig wandelen:

je keert je in. Soms merk je: ik moet alleen verder. Daarom moet je het bij voorkeur alleen doen."

Hoe bedoel je dat?

Hij schudt zijn hoofd. "Met zijn tweeën ben je afgesloten voor een ander. In je eentje komt iedereen op je af. Iedereen wil zijn verhaal kwijt, dus zoek je elkaar op. In die ontmoetingen doe je belangrijke ervaringen op. Het is ook makkelijk en veilig om iets te bespreken. Het is in zekere zin anoniem en daardoor heel reinigend en zuiverend.

Als peregrinus ben je tegelijkertijd onafhankelijk en afhankelijk. Je bent zo vrij als een vogel. Je kunt doen wat je wilt. Je kunt naar links of naar rechts afslaan. Maar je bent steeds afhankelijk

van de gastvrijheid van mensen. Dat was voor mij soms een beproeving. Het indrukwekkendst wat mij gebeurde, was dat toen ik aanvankelijk nergens een plek kon vinden, een jonge vrouw met twee kindertjes mij onderdak verschaften. Terwijl haar man nachtdienst had. Wat een vertrouwen had zij! Als hier iemand aanbelt of hij hier kan overnachten, zou ik me wel tien keer bedenken. Daar gebeurt het gewoon."

Verwondering

Enthusiast en geraakt, alsof er geen negen jaren liggen tussen zijn herinneringen en ons gesprek, vertelt Leen Wijker verder. Ik vroeg hem wat de ervaringen hem gebracht hebben.

"Terugblikkend heeft de pelgrimage me grote innerlijke vreugde gegeven. Ik ben als christen, als persoon en priester veel intenser gaan leven. Om een voorbeeld te geven: ik kon een keer geen onderdak regelen. Dan liep ik heel zwaar, omdat ik niet als een landloper op een bankje wilde eindigen. Ik liep langs een kanaal en juist toen kwam er een boot mijn kant op varen. De naam van de boot was: 'Vertrouwen'. In het Grieks betekent vertrouwen hetzelfde als: 'Geloof'. Dat was zo indrukwekkend. Ik vertelde dat later aan mijn jongerengroep in Hilversum. Een slimme meid zei

tegen mij: 'Leen, je denkt toch niet dat de Here God die boot een omweg heeft laten maken? Is het niet eerder zo dat God je dit liet zien?' Ik word er nog koud van, van wat zij zei! Je kunt kijken, en je kunt zien. Zoals Johannes het lege graf doorziet! Die tocht en de reflecties nadien hebben mij zoveel gebracht: Vreugde, vertrouwen en geloof. Mijn beleving op de tocht was dat ik me gestuurd en geleid voelde, door God, mijn Schepper."

Dat lijkt mij een heel indrukwekkende ervaring...

"Sommige dingen realiseerde ik mij pas later. Ik heb zoveel mensen gedoopt, kinderen en volwassenen, en dan zeg je als priester: 'effata', 'word geopend'. Pas door mijn tocht begreep ik ten volle wat dat betekende. Ik kwam zelf gereinigd en herboren terug. Daar kan ik nog stil van worden. Ikzelf was geopend, door de ander, met kleine of met hoofdletter, want alleen een ander of de Ander kan je openen. Dus nu begrijp ik pas werkelijk, wat daar bij de doop bedoeld wordt. Ik gun het iedereen om zoiets te ervaren. Het heeft mijn geloof en priesterschap geïntensiveerd en mijn roeping verdiept. Het heeft ook mij in mijn werk veranderd. Ik vraag nu soms aan mensen, bijvoorbeeld in de huwelijks catechese: 'Waar ervaar je de Eeuwige in je dagelijkse leven?'

Voor mij kreeg mijn wijdingstekst, 1 Samuel 3, de roeping van Samuël, ook een diepere betekenis. God roept je! Maar soms moet de ander je daarop wijzen. Je loopt soms aan dingen voorbij die heel bijzonder zijn en je realiseert je niet altijd hoeveel je ontvangt."

De verborgen Aanwezige

Ook de tekst van de pelgrimszegen kreeg gaandeweg een diepere betekenis, vertelt hij. "Die zegen was heel ontroerend. Daarin werd God aangesproken als: 'God, verborgen Aanwezige'. Dat is zo prachtig! Hij is de aanwezige, maar ook de verborgene. Maar als je eenmaal ziet, Hem op het spoor komt, zie je Hem steeds."

Gold dat ook voor de engelen die je schrijft te hebben ontmoet op je pad?

Leen Wijker: "Ja. Ook die moet je herkennen, en hoeven niet weggerationaliseerd te worden. Engelen waren de onverwachte mensen op mijn pad als ik de weg niet meer wist, en de mensen die mij bemoedigden. Ik ben er gevoeliger voor geworden. In mij kwam de verwondering naar boven: niet alles in vanzelfsprekend. Voor mij is dat een geloofshouding geworden. Sommige dingen gebeuren en moet je niet willen verklaren. Sommige dingen worden gestuurd. Er is meer tussen hemel en aarde en dat moet je niet willen verklaren. Ik werd op mijn tocht ook letterlijk stilgezet, toen ik in het donker plots licht zag vallen op mijn pad... Dat vind ik nog steeds zo ontroerend. Ik noem het sturing. Het is het geloof, dat er iemand naast je loopt op je weg. Ik voelde me gedragen en niet alleen, want ik ging met een 'Verborgen Aanwezige'. Juist als je alleen op weg gaat, ben je helemaal niet alleen. Integendeel."

Doorwerking

Is het moeilijk die ervaring vast te houden? Ook toen je weer in het gewone dagelijkse leven terugkeerde? "Ik heb aanvankelijk heimwee gehad", erkent hij. "Ik verlangde naar de mensen, naar de eenvoud van wat je te doen stond. Ik miste de vreugde,

de intensiteit. Hoe dichter je bij Santiago komt, hoe langzamer je gaat lopen. Want dan is het bijna voorbij, en dat wil je niet. Het was heel goed ook naar Finisterra te lopen, naar de zee, waar we elkaar terugzagen en in de armen vielen.

Sommige mensen gaan gelijk allerlei andere tochten lopen. Dat wilde ik niet. Je krijgt de eerste ervaring niet terug. Op mijn vragen van toen heb ik een antwoord gekregen en dat is goed. Ja, ik beveel iedereen aan om te gaan.

De Camino in je dagelijkse leven voortzetten is bijna onmogelijk. Maar ik merk dat als ik met inhoud, met geloof bezig ben, ik blij word. De Eeuwige ervaren die met je meetrekt: dat wil ik delen met mensen. Op mijn tocht las ik een prachtig gedicht op een muur:

PELGRIM

Dat de vermoeienissen van de tocht je nooit zullen beletten om na te denken. Is het einddoel belangrijk...? Zou het misschien niet zijn de ontmoeting met de berg, met de rivier, met de weg die je kwijt bent... ...met God zelf misschien...?

Hier gaat het om. En daarvoor hoef je geen Camino te lopen. De vraag die aan ons allemaal wordt gesteld, is: 'Kunnen wij ons verwonderen?'

Verder lezen:

Leen Wijker, *Gaandeweg: te voet van Hilversum naar Santiago de Compostella: een pelgrimstocht*. Sliedrecht: Merweboek, 2012.

Mijn goede vader was hovenier, groentekweker. Hij had een eenmansbedrijf en werkte veelvuldig alleen op het land. Hem werd geregeld gevraagd of het werken op het land niet eenzaam is en zo stil.

Op zekere dag is hij planten aan het poten. Hij legt zijn poothout neer, gaat vanuit de bukstand rechtop staan, kijkt omhoog, wijst met zijn wijsvinger naar boven en zegt: "Hij is bij me."

Vervolgens wijst hij naar het voorhuis, waar mijn moeder het huishouden van Jan Steen bestiert en zegt: "En zij is bij me".

Hij bukt zich weer, pakt zijn handje planten, draait met zijn poothout een mooi rond gat in de aarde waar de kleine plant ingaat en dan met wat aarde wordt vastgezet.

In stilte werkt hij verder.

Petrus Johannes van de Steen (1918 – 2014)

Een pilletje tegen de eenzaamheid

Een kerkelijk antwoord op individualisme

Eenzaamheid doet letterlijk pijn, leidt tot stress en is doodsoorzaak nummer 1.

Steeds meer jongeren hebben last van eenzaamheid, die ook nog eens besmettelijk is. Hoe meer uren je doorbrengt achter een PC, met een tablet of een smartphone, hoe meer moeite je hebt met empathie. Dat leidt tot eenzaamheid en een doffer en doffer eigen gevoel.

Age Kramer

Dit is geen cafépraat. De Duitse psychiater Manfred Spitzer bestudeerde honderden onderzoeken over eenzaamheid. In zijn nieuwste boek *Eenzaamheid. De impact van sociaal isolement* (2019) komt hij tot bovenstaande conclusies. Spitzer heeft een kritisch oog voor de gevolgen van de hedendaagse digitalisering. Er is procesmatige beïnvloeding: je verliest de vaardigheid om contact te maken. En er is inhoudelijke beïnvloeding: je gaat anders tegen mensen aankijken. Hij gaat niet diep in op de inhoudelijke beïnvloeding door sociale media als Facebook. Die beïnvloeding wil ik inzichtelijk maken door twee manieren om naar mensen te kijken naast elkaar

te zetten: die van de sociale media enerzijds en die van de kerken anderzijds. Facebook en Instagram zien de mens als *individu*, dat dankzij veel data keuzes maakt die uiteindelijk voorspelbaar zijn. Een mens wordt in de kerkelijke traditie gezien als een *persoon*, die de vrijheid heeft om datgene te doen wat aansluit bij de bedoeling van die ene, unieke persoon.

Individu

Het moderne idee dat mensen individuen zijn, sluit aan bij de maakbaarheid van de wereld en de vrijheid om je lot in eigen hand te nemen. Als onbeschreven blad op de wereld gedropt, heb je aanvankelijk geen echte identiteit, je bent geen IK. Dat IK kun je opbouwen door je eigen keuzevrijheid. Sartre liet in *Het Zijn en het Niet* (1943) zien dat mensen niet kunnen ontsnappen aan hun vrijheid om te kiezen: beweren dat je niets te kiezen hebt, is *mauvaise fois*: vals geloof. Die vrijheid maakt eenzaam, want je moet het echt zelf doen. Het digitale tijdperk helpt deze filosofie een handje: je hoeft anderen niet tegen te komen als je dat niet wilt en het is digitaal gemakkelijk mensen te ontmoeten die aansluiten bij je voorkeuren. Dat je daardoor zelf gezien wordt als een verzameling data, waarbij je IK niet echt meetelt,

heb je meestal niet in de gaten. Ook al doordat je gevoel steeds doffer is geworden. Dat houdt Spitzer ons voor.

De meeste mensen die ik tegenkom hebben hun individuele vrijheid lief: heerlijk je gang gaan zonder bemoeienis van anderen! Zelden kom ik mensen tegen die net zo streng als Sartre de gevolgen van die manier van leven zien: de vrijheid die leidt tot eenzaamheid, natuurlijk gemaskeerd door de vele Facebookvrienden die je verzamelt en door een onafgebroken stroom vluchtige appjes en chats. Spitzer citeert onderzoeken waaruit blijkt dat de 'homo digitalis' die eenzaamheid wel degelijk *voelt*. Zijn conclusie: vrienden maken op Facebook en Instagram werkt belemmerend op vriendschappelijke relaties in de 'offline' werkelijkheid.

Persoon

In de kerk kom ik een andere kijk op vrijheid tegen, die begint bij de overtuiging dat wij mensen in het leven geroepen zijn door die ongrijpbare en geheimzinnige kracht die we *God* noemen. Die kracht wordt gezien als een Persoon, die de bedoeling heeft om mensen in het leven te roepen: mensen zijn vrij om lief te hebben. Deze *persoonlijke* vrijheid is anders dan de *individuele* vrijheid. Allereerst is de vrijheid van een

persoon positief. Het gaat erom anderen liefdevol tegemoet te treden. Daarmee kom je dicht bij de bedoeling van jouw leven. Belangrijker nog: je bent als persoon in het leven geroepen om wie je bent. Je *bent* al iemand, dankzij de relatie met de Persoon die jou graag ziet leven. Je hoeft niet iets unieks te maken van je leven, want je bent al uniek. Nog belangrijker: je kunt eenzaamheid doorbreken als je kunt zien en geloven dat je een persoon bent.

Wat helpt tegen eenzaamheid?

Wat kunnen we doen tegen eenzaamheid? Spitzer noemt verrassend simpele dingen: de natuur intrekken, zingen, (samen) muziek maken, iemand helpen, geld weggeven. Dat vind ik interessant: het zijn de dingen die we kennen van onze samenkomsten op zondagen. We hebben als kerken dus door de zondagse vieringen iets te bieden aan mensen die zich eenzaam voelen. Ik wil de opsomming van Spitzer aanvullen met andere aspecten die we in de kerk kennen: geac-

cepteerd worden zoals je de drempel overstapt, uitgenodigd worden mee te gaan, met rust gelaten worden (je moet niks, want je hoeft in een mis alleen maar te *ont*-moeten). Juist in de kerk kunnen we mensen helpen zichzelf als persoon te zien en te beleven. Daarvoor zijn vergaderingen of bingo's niet nodig.

Pilletje

Spitzer stelt in *Eenzaamheid. De impact van sociaal isolement* dat het aanbieden van activiteiten voor eenzame mensen nauwelijks werkt. Er moet innerlijk iets gebeuren. Was er maar een pilletje tegen eenzaamheid dat zo'n proces op gang kon brengen! Ik denk dat we er niet zijn als we zeggen dat iedereen welkom is onder het motto: *Dat is goed voor mensen die alleen zijn, want dan komen ze onder mensen*. Ik denk dat we als kerk méér te bieden hebben. Dan moet je dóór de gezellige gemeenschap heen durven kijken. Ik noem dat *iconisch kijken*. Bij een icoon gaat het er om dat je door die afbeelding

“Pastoor, doet u mij zes hosties om voor het ontbijt in te nemen tegen de eenzaamheid.”

heengetrokken wordt en contact maakt met wat je achter die icoon tegemoet treedt. Het gaat om een ontmoeting met God. Dat lijkt mij ook de bedoeling van de eucharistie. Het gaat erom contact te maken met God, die jou in dit leven geroepen heeft als uniek persoon, God, die al een relatie met je heeft. Die ontmoeting durven zien en geloven dat je die ontmoeting aan kunt gaan is de godsdienstoefening die elke week plaatsvindt.

Makkelijker gezegd dan gedaan. *“Pastoor, doet u mij zes hosties om voor het ontbijt in te nemen tegen de eenzaamheid.”* Zo simpel gaat het helaas niet. Maar we kunnen natuurlijk best iets doen met elkaar. ■

Verder lezen:

- Manfred Spitzer, *Eenzaamheid: de impact van sociaal isolement*. Amsterdam: Atlas Contact, 2019.
- Jean-Paul Sartre, *l'Existentialisme est un humanisme*. Paris: Éditions Nagel, 1946.

De bisdomdag van het bisdom Haarlem op 12 oktober 2019 in Alkmaar is gewijd aan de vraag wat eenzaamheid is en wat we er als kerk aan kunnen doen. De dag start om 10.00 uur. Opgave is nodig en kan via age.kramer@okkn.nl vóór 1 oktober 2019.

Thuiskomen in de warmte van Gods aanwezigheid

Eenzaamheid geen thema voor celibatair priester

Hoe ziet het leven van een celibetair rooms-katholiek priester eruit? Kent hij in zijn leven en werken momenten van eenzaamheid en alleen zijn? We vragen priester Koos Smits (*1944) naar zijn leven als celibetair. Hij is priester-assistent in de Ludgerus parochie in Utrecht, onderdeel van Katholiek Utrecht, dat spoedig één parochie zal zijn.

Jan van der Steen

In de Rooms-Katholieke Kerk is vanaf de vierde eeuw gediscussieerd over de vraag wat gehuwde priesters en bisschoppen te doen stond: scheiden of zich onthouden van geslachtelijke omgang, maar was er geen verplicht celibaat. Het duurde tot het Eerste Lateraans Concilie in 1123 voordat het celibaat verplicht gesteld werd voor priesters. Door latere concilies werd dit bevestigd, waarmee het een kerkregel werd. In onze Oud-Katholieke Kerk is in 1922 het verplichte celibaat opgeheven en daarmee is het een vrije keuze voor priesters geworden of ze willen trouwen of celibetair willen leven.

Warm en degelijk

Priester Koos Smits ontvangt mij hartelijk in de pastorie van de Utrechtse parochie. Hij heeft een warme katholieke achtergrond.

Smits: "Het Rijke Roomse Leven heb ik in zijn laatste dagen meegemaakt. Geboren en getogen ben ik in een warm en degelijk katholiek gezin in Rotterdam. De dag begon en eindigde met gebed. Voordat mijn vader naar zijn werk ging, bezocht hij elke morgen de mis in de voormalige kathedrale Laurentiuskerk. In ons huis hing natuurlijk in de meeste kamers een kruisbeeld. Ik was misdienaar en ging naar een katholieke lagere school met allemaal katholieke 'meesters'. De hoofdonderwijzer was een goed docent en een religieus levend mens, die als doel had zo goed mogelijk te leven".

Wat raakte u het meest in die tijd?

"Ik werd zeer geraakt door een beeld van het Heilig Hart dat achterin de kerk stond. Ik liep er als misdienaar altijd langs. Dan bleef ik even staan, keek Jezus aan en hij keek mij aan. Dit beeld drukt voor mij de liefde van Jezus voor mij uit, een liefde die ik ook voor Jezus ervaar. Deze Heilig Hartdevotie heeft mij gevormd. Zij is gericht op de liefde en het verlangen je van harte te richten op Jezus. Ik ervaar de warmte en de liefde van Jezus en de oproep om lief te hebben. Dat heb ik gevoeld, dat draag ik met me mee tezamen met de opdracht te doen wat Jezus deed: dat is liefde en aandacht schenken aan de armen. Deze warmte heb ik ook gevoeld op het kleinseminarie. Het kleinseminarie was in die tijd tamelijk afgesloten van de wereld. Het was een wereld in de wereld, maar ook een rijke wereld, waar ik niets tekort ben gekomen aan cultuur, muziek, sport en spel."

Een zeer gesloten wereld, lijkt mij?

"Nou, de eerste schok kwam op het Juvenaat in Bergen op Zoom, toen in 1960 een priester verliefd werd op een vrouw en uittrad."

Dat was kort voor u intrad als novice in Asten. Hoe hebt u het noviciaat ervaren?

"Het noviciaat, dat een jaar duurde, diende ter inleiding niet zozeer op het priesterschap, als op het religieuze en gemeenschappelijk leven in een congregatie. Dat noviciaatsjaar is één van de mooiste jaren van mijn leven geweest. Ook daar ervoer ik de warmte van Jezus' liefde. Ik ging graag naar de kapel om een persoonlijke groet aan Jezus te brengen. Veel werd in het noviciaat gesproken over de geestelijke mystiek. Veel minder over het celibaat, de seksualiteit en het huwelijk. Het celibaat was er vanzelfsprekend, positief, niet complex en nauwelijks een probleem. De grootste verandering kwam pas toen ik naar de Katholieke Universiteit in Nijmegen ging. Toen gingen wij buitenshuis studeren. Voor mijn doctoraalprogramma koos ik religiewetenschappen met

speciale aandacht voor de religieuze mystiek. Daar koos ik voor, omdat ik niets voelde voor de kerkelijke discussies die waren ontstaan over veranderingen in de kerk. Ik zocht nog steeds veel meer naar de mystiek van God. Maar in de kerk kwam steeds meer de mens centraal te staan. Het grote gebod 'God beminnen en je naaste als jezelf' was weliswaar dragende grond, maar God stond niet meer centraal. De mens kwam in zijn plaats, zowel in de catechese, in de liturgie als in de diaconie."

Relaties

Vond u dat moeilijk, de overgang van de mystiek naar de mens?

"Na een jaar stapte ik eruit. Ik maakte mijn theologiestudie af en werd leraar op een middelbare school. Daarmee was het celibaat als ideaal dus formeel weg. In het contact met het Nijmeegse jongerenkoor begonnen ook jonge vrouwen meer in beeld te komen. Een ver-

"Ik bleef staan, keek Jezus aan en hij keek mij aan."

langen naar liefde, ja! Een verlangen naar een vrouw? Ik weet het niet precies. Ik heb wel een aantal relaties geprobeerd. Maar telkens ervoer ik: neen zij is het niet! een ander misschien? Achteraf begreep ik, dat nooit een mens, dus ook geen vrouw mij die allerdiepste hartenliefde kon geven die Jezus geeft. Want zo diep als Hij in ons menselijk hart aanwezig is en ervaren kan worden, zo diep kan geen mens, geen vrouw, komen."

Groeide daardoor uw priesterroeping opnieuw?

"Na enkele jaren voor de klas ontstond een breuk aan het begin van het nieuwe schooljaar:

'Weer zo'n klas'. Via de Nederlandse Missieraad kreeg ik een aanstelling als docent in Papoea Nieuw-Guinea. Daar ontdekte ik onverwacht hoe door en door katholiek ik was. Maar een priesterwens had ik nog steeds niet. De vele inheemse jonge vrouwen die ik ontmoette waren zeer mooi om te zien. Ik kon ze makkelijk aan de haak slaan, maar ik bespeurde bij mijzelf dat niemand de vervulling van mijn leven kon zijn."

Zo ver weg van Nederland, werd daar de vervulling van uw leven duidelijk?

"Het was een wonderlijke tijd. Maar ja, wat was nou de roeping van mijn leven? Daarop had ik geen antwoord gekregen. Totdat ik ergens in 1981 een film zag over het leven van Franciscus van Assisi. Toen zag ik ineens een jongeman in wie ik de strijd om de zin van het leven herkende. Hij zocht naar de ware liefde, en vond in Jezus de vervulling van zijn diepste verlangens. Toen kwam datgene terug wat in de eerste fase van mijn leven zo vanzelfsprekend was: God is mijn leven, mijn liefde, voor Hem wil ik leven en werken. Ik begreep al mijn amoureuze mislukkingen. Het niet getrouwd zijn was geen probleem meer, integendeel. Het ideaal werd om er helemaal voor Jezus en zijn Kerk te zijn. Hoe? Op welke manier? Dat was niet direct duidelijk, maar wel: ik moest missionaris van Jezus in Nederland worden. Zo belandde ik in wat ik mijn derde levensfase noem: God is mijn alles. God in het licht van Jezus. Ik hoor bij God."

Dit inzicht noemt u de start van uw derde levensfase?

"Op 4 oktober 1982 – deze dag heeft betekenis: het is de feestdag van St. Franciscus! - keerde ik terug naar Nederland. Op advies van mijn bisschop van Rotterdam, Ad Simonis, ging ik naar het Ariënskonvikt in Utrecht. Ik volgde enige kerkelijke vakken en liep pastorale stage in Utrecht-Overvecht. Op het Ariënskonvikt werd wél heel uitdrukkelijk aandacht gegeven aan het celibataire leven en aan intimiteit, aan seksualiteit en de aantrekkingskracht van vrouwen."

“Jezus is de Bruidegom van de ziel.”

Dat is voor u de opmaat naar uw priesterschap geworden, is het niet?

"Zeker. In 1986 werd ik met grote vreugde priester gewijd in Vinkeveen. Vervolgens ben ik 25 jaar pastoor geweest in Twente. Ik werk met als hoofddoel het verkondigen van de liefde van Jezus zoals ik die in mijn leven heb beleefd. Bij mijn priesterwerk is het celibaat geen probleem. Jezus is in het centrum van mijn hart. Ik versta de term: "Jezus is de Bruidegom van de ziel", zoals veel mystieken zeggen. Bovendien ervaar ik in de vele pastorale contacten geestelijke vriendschap en menselijke waardering. Ook persoonlijke intimiteit ervaar ik in sommige van deze contacten. Mijn omgang met mannen en vrouwen vind ik mooi en inspirerend. Een intieme relatie heb ik niet. Nou ja, ik weet wel, dat ik geen huwelijksrelatie heb, maar die mis ik ook niet. Ik ken geen heimwee, smachten of treuren. Zo is het celibaat voor mij geen existentieel thema."

U mist geen relatie, zegt u. Maar 's avonds komt u thuis in een leeg huis?

"Ja, ik begrijp de vraag, maar bij mij werkt het anders. Zie mijn agenda: ik ben vrijwel elke dag onderweg. Als ik dan 's avonds thuis kom, vind ik het heerlijk om alleen te zijn. Want gedurende de dag heb ik allerlei contacten gehad, oppervlakkige maar ook heel persoonlijke. Die geven die menselijke vervulling van zinvolheid en vriendschap. En tussendoor, en 's avonds is het de Heer, Jezus zelf, die mij beter kent en mij dieper begrijpt dan wie ook ter wereld zou kunnen."

Dus een huwelijk...

Smits, lachend: "Ik moet er niet aan denken dat ik naast mijn priesterschap en pastoraat een huwelijk zou moeten doorstaan dat om welke reden ook niet functioneert. Thuiskomen en belanden in privéproblematiek? Nee, ik kom graag thuis in de warmte van Gods aanwezigheid. Daarom vind ik het belangrijk dat ik vlak naast de kerk woon, waar een tabernakel is met Jezus in het heilig Sacrament". ■

Verder lezen:

- Anke Hoenkamp-Bisschops, *Celibaat: varianten van beleving: een verkennend onderzoek rond ambtscelebaat en geestelijke gezondheid*. Baarn: Ambo, 1991.
- Christiane Berkvens-Stevelinck, *Het intieme van alleen leven: spiritualiteit van de single*. Utrecht: Meinema, 2017.

Thema

Onlangs kreeg ik een telefoontje van een collega die pas weduwe geworden is en nu alleen staat met twee kinderen. Zij vroeg mij hoe ik omging met het probleem van eenzaamheid. Ik moet hierbij vertellen dat ik óók een jonge weduwe met twee kinderen ben. (Om een of andere reden moet je dat erbij zeggen, anders ben je niet geloofwaardig. Als ik dat er niet bij zeg, dan zeggen mensen: 'Ja, u hebt gemakkelijk praten'. Maar eigenlijk heb ik niet gemakkelijk praten.) Ik zou het niet weten. 'Eenzaamheid, hoe ik daarmee omga? Ik zou het niet weten.' Bij wijze van voorstel zei ik: 'Probeer het eens anders te noemen dan eenzaamheid. Bij voorbeeld: je hebt veel vrije tijd. Waarom zou je die situatie eenzaamheid noemen?'

Patricia de Maertelare

Eenzaamheid in een werkzaam licht

Aandacht voor innerlijke ervaring om op eenzaamheid in te gaan

Het is een existentieel gegeven dat ieder mens zowel alleen als samen door het leven gaat en dat beide onontkoombaarheden ons eenzaamheid kunnen bezorgen. Hoe vanzelfsprekend en alledaags deze gegevenheden ook zijn, ze kunnen ons danig parten spelen. Want hoe vaak is 'samen' niet een probleem, en hoe vaak is 'alleen' niet net zo goed een probleem?

Ton Jorna

Problemen van het eigen leven en van het samenleven worden nooit voor eens en voor altijd opgelost. Ze doemen steeds opnieuw in volle zwaarte op. Ze blijven ons bezighouden. We kunnen het lijden dat eenzaamheid in de existentie is niet voorkomen en het evenmin collectief en afdoende voor een ander oplossen. Integendeel, er leven dingen in de mens - de ziel - die zichzelf voortbrengen. Ik denk dat die dingen ons terugbrengen naar onszelf. Als het goed is, voelen we ons erdoor aangesproken en gaan we ermee om door erop in te gaan. Ze brengen ons tot inkeer en leiden ons mogelijk een innerlijk pad op, mogelijk dat van de liefde. Eenzaamheid wijst primair naar onszelf: het verschaft ons het huiswerk om ons innerlijk te ontdekken en te leren onszelf te zijn. Door eenzaam te zijn kunnen we leren alleen te zijn, om toe te komen aan de ziel als ons diepere zelf, om tot een bewust, authentiek zelf te komen als een op zichzelf staand alleen zijn. Juist door deze zelfwording raken we in staat tot een samen-zijn dat klopt en werkzaam is. In de praktijk lopen we echter vaker weg van die eenzaamheid, waardoor we eerder aan het overleven dan aan het leven zijn. Relaties of vriendschappen zijn dan geen samen-zijn, maar een plek om te schuilen oftewel te ontsnappen aan de eenzaamheid. Mijn spirituele these is deze: *gegeven de existentie* stuurt eenzaamheid die diep gaat en aanhoudt je in de *richting* van jezelf zijn en jezelf worden. Een dergelijke innerlijke reis is een avontuur van tegenslagen en beproevingen, en daardoor leren in relatie te zijn en aan liefde te winnen. Gaandeweg ontdek je dat de zin van het leven

niet gelegen is in *hebben*, maar in *zijn*: jezelf zijn, er mede zijn, er zijn voor de ander. Het hele leven kan immers een groeiproces zijn, en eenzaamheid is een essentieel onderdeel daarvan gedurende de lange ervaring van Liefde. Eenzaamheid kun je dus zien als een leermeester.

Bestrijden en betreden

Eenzaamheid wordt vooral sociaal benaderd, namelijk als een gebrek aan en kwaliteit in relaties. Minder aandacht krijgt het innerlijk van de mens, daar waar ook eenzaamheid huishoudt. En ook al is er wel een besef van die innerlijke plek, die wordt dan toch door activiteiten en afleiding als het ware 'veruitwendigd'. De omgangscodes is dat eenzaamheid moet worden *bestreden*, en niet dat we eenzaamheid zouden moeten *betreden*. Ik constateer dat daarmee innerlijke ervaring ongezien blijft en niet gedeeld kan worden. Daardoor wordt de potentie die deze in zich draagt niet ontwikkeld. Anders gezegd: met de sociale *doelgroepsbenadering* hoor je niet wat er gebeurt met iemand die eenzaam is en komt *deze mens in deze situatie* niet toe aan de persoon die hij of zij is.

Hoe komt dat? Kan dat niet anders? Blijkbaar zijn wij tegenwoordig zo lineair ingesteld, dat we ook in dit geval met doelen willen werken. Ook zie je dat wensdenken van naasten en (professionele) hulpverleners lang niet altijd aansluit bij de betrokkene: we zijn er niet echt bij. Hierdoor kan meer eenzaamheid ontstaan. Wanneer diepte wordt vermeden, kunnen mensen niet vertellen over hun diepste treurigheid en hunkering. Een hulpverlener omschreef het eens zo: 'Doordat ik de emotionele toestand niet langer kon aanzien

bij deze mevrouw, ging ik maar adviezen geven.' Om die eenzame ander van zijn of haar eenzaamheid af te helpen, wordt voorbijgegaan aan het feit dat je eigen eenzaamheid verweven is met je eigen biografie en daarmee met andere levensthema's waarover je een innerlijke strijd voert waarin je zo alleen kunt staan. Als die eenzaamheidsdraad dan uit 'mijn' levensverhaal wordt gehaald, wat betekent dat dan voor allerlei andere 'draden' waarmee het samen een weefsel vormt? Dan kappen we de ruimte van de ziel, gevuld met levende werkelijkheid, af.

Onmetelijke eenzaamheid

Eenzaamheid is zwaar en onaangenaam. Het is niet voor niets dat we er alles aan doen om die op te heffen. Ze brengt angst teweeg, want eenmaal bewust geworden van je ziel heb je geen controle meer over je willende ik en kan je verstand er niet meer tegenop relativeren. Pas uit noodzaak of uit een hunkering gaat een mens naar binnen. Daarmee wordt al meer gezegd dan in de mainstream, maar waar het omgaat is dat het 'mij' wat te zeggen heeft. Ik heb niet geleerd om alleen te zijn en mij steeds aangepast aan de ander. Daardoor kon mijn ziel niet spreken. Die angst is daarom een teken van een diepere werkelijkheid die zich in en aan

mij openbaart en die de eenzaamheid *onmetelijk* maakt. Huiver en ontzag is er eveneens bij de toehoorder. Want durft hij of zij de eenzaamheid van de naaste te aanschouwen? Je wil liever niet de

pijn van de ander voelen, want kom je ervan los? Anderzijds zorgt ontzag ervoor dat je, als je de eenzaamheid van de ander betreedt, dat liefdevol en eerbiedwaardig doet. Omdat de mens uniek is, is zijn eenzaamheid nooit algemeen inzichtelijk en bespreekbaar. Juist in het besef dat een overzichtelijke ziel niet bestaat, wordt een ontmoeting mogelijk met deze ander als ander. Zo kan eenzaamheid in het hart worden verstaan: ontzagwekkend in wat zich toont, maar onmeetbaar op een eenzaamheidsschaal.

Diepte zoeken als mogelijkheid

Daarom is mijn stelling dat eenzaamheid ertoe doet, omdat ze de mensen beweegt te luisteren naar hun ziel. Luister naar je innerlijke ervaring, opdat *de werkelijkheid in de werkelijkheid* kan vrijkomen en zich kan tonen in echte woorden. Als je zo eenzaamheid toelaat in jezelf, gaat er een wereld open. De mogelijkheid ontstaat om een eigen weg van zelfwording en zinvinding te ontdekken. Op deze manier kan het existentiële alleen-zijn uitgroeien tot een spiritueel alleen-zijn; een ruimte waarin iemand zich ontwikkelt tot wie hij of zij echt is. De eenzaamheid wordt niet opgeheven, maar krijgt in deze dynamiek van binnen en buiten een andere gedaante. Dit is niet voor iedereen haalbaar, maar meer dan doorgaans wordt gedacht. De diepte zit vlak onder de oppervlakte. Als een weduwe mij zegt 'hij is er nou eenmaal niet meer', dan zit in dat 'nou eenmaal'

diepte en verhaal. Het klinkt misschien berustend, maar dat is volgens mij meer een sociale aanpassing dan een doorleefde ervaring. Als die weduwe van de ervaring en de emotie dát verhaal kan vertellen en uit mag spreken, kan alleen dat al iets openen. De ziel spreekt zo in iedere stap waarin iemand zich toont, steeds meer een woordje mee.

Hij of zij wordt meer zichzelf, meer samen en zal de voort-durende eenzaamheid meer meewerken aan de (verdere) ontsluiting van wat zich in diepte roert. Je kunt gaandeweg de eenzaamheid omarmen, omdat je dan weet dat het ergens om gaat. Het is geen gemakkelijke tocht, dit avontuur van lange duur. Maar onderweg kunnen geschenken je weg lichter maken: een plotselinge rake ingeving, een toevallige voorbijganger, die op het juiste moment de passende gesprekspartner blijkt. Ook een contact in de zorg zou zo'n geschenk kunnen zijn, wanneer een mens die eenzaam is zich in dat contact gezien voelt. Maar gebeurt dat ook? En wanneer is daar sprake van?

Omgaan met eenzaamheid: gezien worden
Gezien worden is bepaald geen vanzelfsprekendheid, maar als het gebeurt, is het weldadig. Waarom gebeurt het dan zo weinig? Mogelijk zit er veel in de weg. De bedoeling is meestal goed, maar dat waar de ander mee zit, daar kun je niet bij. Of het beangstigt je zodanig dat je er liever niet op ingaat of je hebt meer houvast nodig om er goed over te praten. In al die gevallen blijf je buitenstaander. Daar ligt een mooie taak voor geestelijk verzorgers. Mensen die eenzaam zijn voelen zich zo opgesloten in zichzelf, dat ze er niet uit kunnen komen. Pas als ze iemand ontmoeten die hen ziet, komt er een opening, al is het slechts een kier. Iemand die eenzaam is, is daarom gebaat bij een rechtstreekse hartsverbinding, die een kloppende communicatie tot stand kan brengen. De praktijk wijst echter uit dat iemand in zo'n situatie eerder geconfronteerd wordt met een 'wilvolle' actie, gericht op een vooraf bedacht en

gewenst resultaat. In het werkveld is de omgang met eenzaamheid vooral gebaseerd op *logisch-rationele taal*. Deze aanpak volgt een medisch model: eenzaamheid zou verholpen kunnen worden door via een plan van aanpak van een algemene overzichtelijke probleembeschrijving te komen tot een gewenste uitkomst: opheffen van de eenzaamheid. Maar eenzaamheid is geen ziekte. Eenzaamheid is als zielsaangelegenheid veeleer ongrijpbaar en daardoor minder eenduidig. Maar wie naar binnen luistert, hoort een innerlijke ervaring. De mens vraagt in zijn of haar levensgang om aandacht voor de binnenkant van zijn bestaan. Dit betekent dat juist de *taal van het hart* primair zou moeten zijn. En dat is vaker niet dan wel het geval. Wie het gesprek met de ander voert met de bedoeling die persoon van zijn of haar eenzaamheid af te helpen, houdt het levensverhaal voor gezien. Zo iemand is niet gericht op de persoon, maar op zichzelf. Het gevolg is indirecte communicatie zonder ontvankelijkheid. Meestal willen we grip houden op de situatie, omdat we grip willen hebben op de afloop. Steeds weer zie je dat terug in de praktijk, de oplossingsgerichtheid, die een rechtstreekse verbinding onmogelijk maakt. Wat je helaas veel minder ziet, is een schouwen-de geest-gerichtheid, die beweging kan brengen in een vastgelopen situatie. Misschien komt dat doordat je niet weet hoe je dat doet. Welnu.

Aanwezig zijn in het moment

De directe taal die voortvloeit - precies het goede woord - uit een schouwende geest, is onbewerkt en vrij van verstorende argumentaties, die niet raken aan de voor een directe verbinding noodzakelijke passieve zone van communicatie. Dat wil zeggen: niet doelgericht, maar waarnemend om vervolgens vanuit het hart tot kloppend spreken te komen. Die 'directe taal' is in dit geval iets anders dan 'snel reagerende taal'. Het verwijst naar het hart, waar dat wat de ander meedeelt eerst wordt toegelaten, geproefd en verteerd om vervolgens vanuit impuls en plotseling inzicht te antwoorden. Dit is de taal die past bij situaties die de binnen-

kant van het bestaan raken, die mensen diep van binnen beroeren. Daar past de ontmoeting bij, aandacht voor wat er is en gebeurt, in en om deze mens in deze situatie. Als een geboortehelper van de ziel maakt met name de geestelijk verzorger ruimte, opdat de ander zijn ziel kan laten spreken, als wie hij of zij 'echt' is. Bij eenzaamheid is een vorm van aanwezigheid nodig, waarbij maximale waarneming gecombineerd wordt met minimaal ingrijpen. Dit betekent dat je niet met vaste betekenissen werkt, waardoor het in het contact mogelijk wordt verborgen betekenissen te bevrijden. Zaken van het hart laten zich het beste ervaringsgestuurd benaderen, temeer daar een echte ontmoeting zich onttrekt aan onze greep. Wie vertrouwt op een open hart en een open geest, is aanwezig in het heden als heden, het spirituele moment bij uitstek. ■

Verder lezen:

- Ton Jorna, *Echte woorden. Authenticiteit in de geestelijke begeleiding*. Amsterdam: SWP, 2008.
- Ton Jorna & Willem Voois, *Onmetelijke eenzaamheid. Eenzaamheid als mogelijkheid tot zelfwording en zinvinding*. Delft: Eburon, 2014.

Ton Jorna is publicist en gepensioneerd hoofd-docent geestelijke begeleiding aan de Universiteit voor Humanistiek. Hij voert begeleidingsgesprekken en daarin richt hij zich op de moeilijkheden die mensen ondervinden in het omgaan met hun innerlijke ervaring en de eigen weg die ze daarbij hebben te gaan. Hij is kenner van het werk van Etty Hillesum. Zijn mailadres is tonjorna@gmail.com en zijn website is www.tonjorna.nl.

Het verplichte priestercelebaat in de Oud-Katholieke Kerk

Moderne oud-katholieken weten het zeker: verplicht priestercelebaat is rooms en mócht het in onze kerk hebben bestaan, dan is het zeker ééuwen geleden afgeschaft.

Robert Frede

Vandaag de dag is de pastoor (m/v) getrouwd met een partner van het andere of hetzelfde geslacht en heeft een gezin. Dat past helemaal in het beeld dat we vaak van onze kerk hebben: vooruitstrevend en bij de tijd als het over ethische en morele vragen gaat, traditioneel in de liturgie. Toch zijn in historisch perspectief veel van onze zogenoemde verworvenheden of moderniseringten opzichte van de Rooms-Katholieke Kerk van recentere datum. De afschaffing van het verplichte celibaat voor de (uiteraard destijds mannelijke) priesters is zelfs één van de laatste grote veranderingen vóór de mogelijkheid van priesterwijding van vrouwen in 1998.

Pas in 1922 werd in een herderlijk schrijven van het episcopaat de mogelijkheid van het huwelijk voor priesters ingevoerd. Een lang proces was daaraan vooraf gegaan. Daarbij kwam het ook tot verwijderingen in de internationale oud-ka-

tholieke beweging. 'De Oud-Katholiek' heeft een behoorlijke steen aan de discussie bijgedragen, zeker doordat het blad in zijn beginjaren vanaf 1885 een spreekbuis was van de 'veranderingsgezinden' in de Oud-Katholieke Kerk.

De Oud-Katholieke Kerk van Nederland was vanaf de jaren zestig jaren van de negentiende eeuw weer wat tot leven gekomen na wat wel een 'Doornroosje'-slaap leek. Met name jongere geestelijken namen deel aan het theologisch debat en volgden de landelijke en ook internationale ontwikkelingen in de kerk. Zo kwam onze kerk ook in contact met de krachtige oud-katholieke beweging in de Duitstalige landen, die zich tegen de centralisatie door de paus verzette. Onze kerk verleende haar medewerking aan de noodzakelijke opbouw van de kerkelijke structuren in deze landen door de eerste bisschop van de Duitse kerk, Joseph Hubert Reinkens, in Rotterdam te wijden.

Al snel kreeg de kerk in Nederland daar spijt van. Want in de Duitse en in de Zwitserse kerk gingen ze wel zeer voortvarend te werk met de inrichting en soms hervorming van de kerk. De landstaal werd in de liturgie ingevoerd. Dat was in Nederland nog volstrekt ondenkbaar. Tot grote schrik van de Nederlandse bisschoppen werd meteen in 1876 in Zwitserland en na fel debat in 1878

in Duitsland het verplichte priestercelebaat afgeschaft. Eigenmachtig, door de synode en zonder een algemeen concilie, wat in Nederland wenselijk werd geacht, of tenminste met de goedkeuring van de paus, voor wie in Nederland nog in iedere eucharistieviering werd gebeden. Dat was voor de Nederlandse bisschoppen reden genoeg om de verhoudingen

Een pastoorshuwelijk in Egmond: kapelaan Dick de Rijk en Jannie de Rijk-Stoker (november 1949)

op een laag pitje te zetten. Pas halverwege de jaren tachtig van de negentiende eeuw keerde het tij. In Nederland was een jongere garde aan het bewind gekomen. Er kwam ruimte voor bezinning en vernieuwing. Eén van de spreekbuisen daarvan was zoals gezegd 'De Oud-Katholiek'. In 1889 kwamen de internationale oud-katholieke bisschoppen met de 'Utrechtse Bisschopsverklaring' en de samenwerking werd opnieuw gestalte gegeven, zij het met grote terughoudendheid van Nederlandse zijde. Gelukkig waren de afstanden destijds nog zo groot dat de verschillen niet duidelijk zichtbaar werden. Er was geen telefoon of internet en zo konden de twee richtingen gemakkelijk naast elkaar bestaan. Ook belangrijk was het feit dat alle Duitstalige bisschoppen van de eerste generatie niet getrouwd waren. Bij hun schaarse ontmoetingen werden de Nederlandse bisschoppen niet geconfronteerd met getrouwde collega's. Ze konden gewoon doen alsof het niet bestond. Dat schiep rust leek het wel.

Ondertussen bleef het onderwerp 'celibaat' met enige regelmaat de gemoederen bezig houden. Her en der werd het thema op vergaderingen van de geestelijkheid zijdelings aangeraakt en ook in de 'De Oud-Katholiek' verschenen na 1910

regelmatig stukjes waarin de vraag naar het nut, de wenselijkheid en de traditie van het verplichte celibaat aan de orde werd gesteld. In de oud-katholieke pastorie woonde in die tijd naast de pastoor de door de parochie bekostigde huishoudster en soms de dienstboden. Een enkele pastoor leefde met zijn zuster of moeder samen. Vanaf het begin van de twintigste eeuw gebeurde het een enkele keer dat een pastoor om ontheffing uit zijn ambt verzocht om in het huwelijk te kunnen treden. Op het seminarie in Amersfoort kwam het vaker voor dat studenten de opleiding verlieten, omdat zij toch afzagen van een celibatair leven. Gerardus Gul, aartsbisschop van Utrecht, zag het met lede ogen aan, maar kon met zijn bisschopscollega's niet tot een oplossing komen.

Ondertussen werd het probleem nijpender, doordat er in andere opzichten veel veranderde in de kerk. In 1909 werd het Nederlands – eindelijk, in de ogen van vele pastoors en leken – in de liturgie ingevoerd. Het werd ook duidelijk dat de Nederlandse kerk naar een grotere inspraak van leken en parochies onderweg was. In 1920 werd de eerste synode 'nieuwe stijl' gehouden met afgevaardigden van pastoors en parochies. Ook de nieuwe aartsbisschop Franciscus Kenninck en zijn Haarlemse collega Henricus van Vlijmen leken een groter probleembewustzijn dan hun voorgangers te hebben. De Nederlandse pastoor Willem Jan de Vrij, die op het destijds kerkelijk nog bij Nederland behorende schiereiland Nordstrand in Duitsland pastoor was, had tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn ontslag ingediend om

te kunnen trouwen. Het verzoek was ergens blijven liggen en hij was pastoor gebleven, omdat vanwege de oorlog een pastoorwisseling uitgesloten was. Vanaf 1920 kwam de kwestie weer duidelijk aan de orde.

De jonge pastoor Bastian Abraham van Kleef was naar Duitsland vertrokken, trad in het huwelijk met een nicht van bisschop Spit van Deventer en werd pastoor in Messkirch in het Duitse Baden. Aan het seminarie verliet wéér een veelbelovende student de opleiding.

De parochies begonnen zich zorgen te maken over hun toekomst. Waar zouden de nieuwe pastoors vandaan moeten komen als de jonge talenten naar het buitenland vertrokken? Tegelijkertijd groeiden ook bij de leken de twijfels over het verplichte celibaat. Seminariehoogleraar kerkelijk recht Van den Bergh, zelf geen priester, schreef een verzoekschrift en verzamelde meer dan zeventien handtekeningen om tot afschaffing van het celibaat te komen.

In een herderlijk schrijven in oktober 1922 maakten de Nederlandse bisschoppen ten slotte bekend dat het verplichte celibaat voor de priesters zou worden afgeschaft. Er was nauwelijks verzet tegen dit besluit. Slechts enkele parochies gaven op de synode blijk van een zekere scepsis tegenover deze ontwikkeling.

Reeds in 1923 reisde het echtpaar De Vrij-Rheindorf naar Dordrecht om de pastorie te gaan betrekken en ook de familie van Kleef-Spit zou naar Nederland terugkeren.

De oud-katholieke 'pastoorsvrouw' maakte haar entree in de kerk. Haar geheel eigen rol, de verwachtingen omtrent haar functioneren, haar geleidelijke emancipatie en haar grote bijdrage in de ontwikkeling van onze kerk zijn een andere aflevering van deze serie waard. ■

Vervolg op het Taizé-liederenboek

Onlangs verscheen een herziene en aanzienlijk uitgebreide bundel Taizéliederen onder de titel Adem in ons. Taizé liederenboek. De in 2008 verschenen bundel was aan herziening en uitbreiding toe: in Taizé waren inmiddels nieuwe liederen ontstaan. Samen met de Nederlandstalige broeders van Taizé heeft Gert Landman enkele tot dusver onvertaalde liederen voorzien van een Nederlandse tekst, enkele nieuwe solo's toegevoegd en veel bestaande vertalingen en solo's aangepast. Ook zijn er meer dan twintig nieuwe liederen opgenomen, die in de afgelopen jaren in Taizé ontstaan zijn, evenals instructies voor het op de aangegeven akkoorden zingen van een gebed of dankzegging. De gebeden zijn achterwege gelaten, omdat deze op de website van Taizé te vinden zijn. In de inleiding wordt beschreven hoe je een gebedsviering in de stijl van Taizé kunt voorbereiden. Behalve voor vieringen 'in de stijl van Taizé' kunnen de liederen ook bruikbaar zijn om een contemplatieve kleur te geven aan bepaalde momenten in andere kerkelijke vieringen. Het boek kost € 19,90.

Twee tijdloze boeken

Bij uitgeverij Sijbbolet zijn twee verrassende en tijdloze boeken opnieuw uitgegeven, die ingaan op essentiële ervaringen in ons leven: de ontmoeting met de ander en de ontmoeting met God. De vijftiende-eeuwse kardinaal Nicolaas van Cusa, filosoof, theoloog en wiskundige, schreef zijn boek *De blik van God voor monniken*, als speelse hulp op hun geestelijke weg. Ook de moderne lezer laat hij zien dat de wijze waarop wij naar God kijken iets zegt over de manier waarop God naar ons kijkt. In *De vreemdeling. Eenheid in verschil*, verschenen in 1969, schrijft de Franse jezuïet en filosoof Michel de Certeau over het essentiële van de christelijke ervaring: de ontmoeting met de ander, met alle anderen die eenieder tegenkomt tijdens zijn weg naar God, de geheel andere. De Schrift, het gebed van de gelovigen, de kracht van de traditie, maar ook de onzekerheden in de samenleving en de botsing van culturen: dit alles kan ieders leven voeden, inspireren, veranderen, in beweging zetten – zolang je de reis naar de Ander aandurft.

Antisemitisme in Nederland

'Met grote zorg zien zowel de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland als de Protestantse Kerk in Nederland dat het antisemitisme sterker wordt. Telkens zijn er incidenten die ertoe leiden dat een onveilig klimaat kan ontstaan voor de Joodse gemeenschap in Nederland. Dat is ontoelaatbaar. Voor de kerken is het blijvende gesprek met de Joodse gemeenschap in Nederland van groot belang.' Dit staat in een gezamenlijke verklaring van de Rooms-Katholieke Kerk en de Protestantse Kerk in Nederland. Dit jaar worden diverse bijeenkomsten, studiedagen en conferenties gewijd aan het onderwerp antisemitisme. Zo vond dinsdag 25 juni een internationale bijeenkomst over de opkomst van het antisemitisme plaats, die georganiseerd was in samenwerking tussen verschillende politieke partijen, maatschappelijke organisaties en vertegenwoordigers van de Joodse gemeenschap in Nederland. Eerder dit jaar voerde het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CID) actie door mensen in ons land te vragen een keppeltje te dragen, iets wat op veel plaatsen lang niet meer vanzelfsprekend is. Daarnaast zijn er politieke initiatieven om antisemitisme tegen te gaan.

Altaarfrontaal Trondheim Noordwegendetail (www.catharijneconvent.nl/)

North & South

Weer zo'n bijzondere tentoonstelling in het Catharijneconvent. Topstukken uit het noorden en zuiden van Europa maken de reis naar Utrecht. Veel middeleeuwse kunst in het midden van Europa heeft de tand des tijds niet doorstaan, onder andere als gevolg van beeldenstorm en oorlogen, maar gescheiden van de rest van Europa door de Pyreneeën en de fjorden zijn in het uiterste zuiden en noorden van Europa middeleeuwse werken van hoge kwaliteit in verrassend goede staat bewaard gebleven. De meeste daarvan hebben hun land nog nooit verlaten vanwege hun kwetsbaarheid, maar voor de tentoonstelling in Utrecht wordt een uitzondering gemaakt. Het gaat om spectaculaire en zeldzame altaarstukken uit de twaalfde tot en met de veertiende eeuw. De collecties uit noord en zuid vertonen verrassende overeenkomsten. Dit duidt op een enorme mobiliteit van culturele objecten en ideeën in die tijd. De tentoonstelling maakt duidelijk dat er in heel West-Europa sprake was van een religieuze en culturele eenheid. De tentoonstelling is te zien van 25 oktober 2019 tot 26 januari 2020.

Officiële berichten

Officiële berichten

De Aartsbisschop van Utrecht heeft:

- met ingang van 1 juli 2019 de hoogerwaardige heer drs. W.B. van der Velde benoemd en aangesteld tot rector van de Statie Friesland toegewijd aan de H. Junia en tot deservitor van de parochie van de H. Martinus te Groningen.
- met ingang van 1 augustus 2019 mevrouw M.J.B. Kersaan en de heer K.E.W. Wild herbenoemd tot lector van het Aartsbisdom Utrecht voor een periode van vier jaren.
- met ingang van 1 september 2019 de zeereerwaardige heer W.J. van den Berg aangesteld tot rector van de Statie Zeeland, toegewijd aan de H. Augustinus.

Het Collegiaal Bestuur heeft:

- met ingang van 3 juli 2019 tot en met 30 september 2024 de weledelgestrenge vrouwe mr. P. de Bruin benoemd tot lid van het College van Advies inzake Kerkelijke Rechtsaangelegenheden.

Namens het Collegiaal Bestuur,
M. Konings-Roobol, secretaris

Agenda

- **21 september**
Seminariëdag, opening van het academisch jaar te Haarlem
- **12 okt**
Bisdomdag Haarlem
- **26 okt**
Erfgoeddag voor pastores en kerkbesturen

Colofon

De Oud-Katholiek is een periodieke uitgave van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland, verschijnt zes keer per jaar en wordt verspreid op alle oud-katholieke adressen in Nederland.

Redactie

Eric van den Berg, Michael van den Bergh, Marco Derks, Robert Frede, Adrie Paasen, Marieke Ridder, Jan van der Steen.

Contact

Redactie De Oud-Katholiek
Koningin Wilhelminalaan 5
3818 HN Amersfoort
redactie@okkn.nl

Vormgeving

Oblong grafisch ontwerp, Jet Frenken
www.jetfrenken.nl

Productie

Nilsson Goes, ISSN 01673963

Redactiesluiting

De volgende editie verschijnt eind oktober; de deadline voor de kopij is 9 september 2019.

Abonnement

Voor €25 per jaar kunt u abonnee worden van De Oud-Katholiek. Mail uw adresgegevens naar info@okkn.nl of naar ons contactadres t.a.v. 'Abonnementenadministratie De Oud-Katholiek'. Blad niet ontvangen? Stuur dan ook een mailtje naar info@okkn.nl. Giften zijn welkom op NL06 ABNA 0214 1901 29 t.n.v. Oud-Katholieke Kerk van Nederland te Amersfoort.

Verantwoording foto's (voor zover bekend)

- omslag: unsplash.com - John Mark Smith
- pag. 2: unsplash.com - Zoltan Tasi
- pag. 3: Faun og Nymfe, Edvard Weie
- pag. 4: unsplash.com - Kevin Lee
- pag. 7: shutterstock.com
- pag. 8 en 10 boven: Dio van Maaren
- pag. 8-11: Leen Wijker
- pag. 12-13: wikimedia.org
- pag. 14-15: shutterstock.com
- pag 18-19: Card's House, Ekaterina Panikanova, Rome. www.facebook.com/ekaterina.panikanova
- pag. 20-21: shutterstock.com
- pag. 24: unsplash.com - Marta Esteban Fernando.

Dit vind ik de meest hoogstaande taak van een verbintenis van twee mensen:
dat elk de eenzaamheid van de ander beschermt.

Rainer Maria Rilke

